

AS RESERVAS DE BIOSFERA DE GALICIA

guía de recursos para profesorado

DOMINGO
QUIROGA
CENTRO DE
DOCUMENTACIÓN

Elabora:

Centro de Documentación Ambiental Domingo Quiroga. CEIDA.

Edita:

CEIDA. Centro de Extensión Universitaria e Divulgación Ambiental de Galicia

Co apoio de:

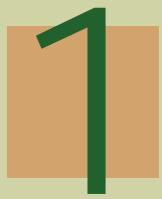

Setembro 2015

Índice

1	Reservas de Biosfera.....	1
2	Exposición “Reservas da Biosfera”.....	12
3	Documentos.....	21
4	Vídeos.....	25
5	Directorio de equipamentos.....	27

RESERVAS DE BIOSFERA

As Reservas de Biosfera

As Reservas de Biosfera son zonas de ecosistemas terrestres ou costeiro-mariños declaradas pola UNESCO cuxa finalidade é converterse en modelos de como o home debería de convivir coa natureza. Deste modo, as reservas pretenden conservar e protexer o patrimonio natural e cultural característico dun determinado espazo, pero permitindo o desenvolvemento socioeconómico da súa poboación local.

O concepto de Reserva de Biosfera nace da UNESCO a través dun programa de investigación, formación, demostración e difusión en materia de conservación e desenvolvemento sostible chamado Programa MaB (Man and Biosphere). MaB supuxo unha visión inédita dos espazos protexidos, xa que ata o momento as zonas adicadas á conservación de especies e ecosistemas se aillaban da actividade humana, eran zonas pechadas. Unha visión pioneira para aqueles tempos (década dos 70), que hoxe en día se coñece como «desenvolvemento sostible».

Que son?

- **Lugares** onde se traballa polo mantemento da biodiversidade e da diversidade cultural.
- **Áreas** que buscan un desenvolvemento social e económico respectuoso co medio ambiente.
- **Zonas** que experimentan para conseguir un bo uso dos recursos naturais, culturais e sociais.
- **Sitios** onde se fomenta a participación dos cidadáns, a formación e a educación.

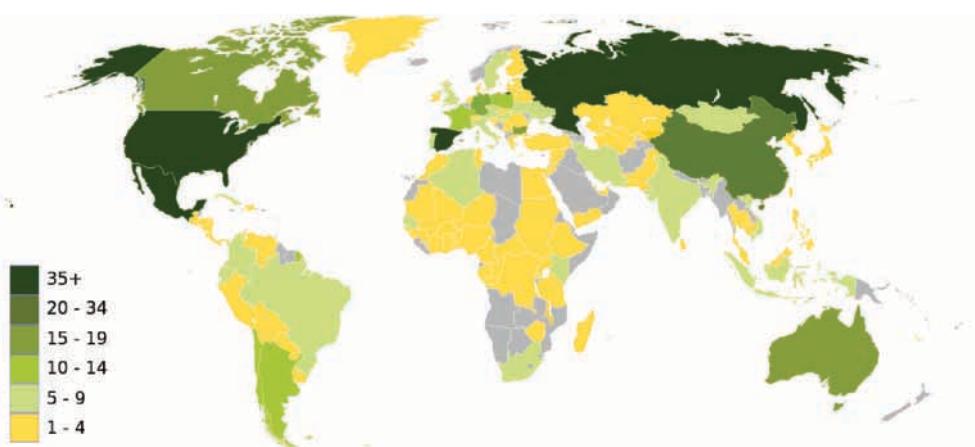

Cales son os seus beneficios?

- Sitúan ao territorio no mapa mundial.
- Dan prestixio ao territorio, ás súas empresas e aos seus produtos.
- Amplían os mercados a través das marcas de calidade.
- Recuperan as actividades económicas tradicionais.
- Incentivan e fortalecen as iniciativas ligadas ao turismo sostible.
- Xeran oportunidades de capacitación e formación.
- Acadan apoio internacional, estatal e rexional para iniciativas e proxectos ligados ao desenvolvemento sostible e á conservación ambiental.
- Melloran a conservación ambiental e a información sobre os recursos naturais.

Onde están?

Están repartidas por todo o mundo. Na actualidade hai 651 Reservas en 120 países. Nelas podemos atopar todos os ecosistemas e todas as culturas do mundo.

Como son?

As dimensíóns das reservas son moi variadas, desde A Mata Atlántica (Brasil) con 35 millóns de hectáreas (equivalente ás Comunidades Autónomas de Andalucía, Castela A Mancha, Estremadura, Castela e León, Galicia e Asturias xuntas) ata as Marismas de Odiel, en Huelva (España) con 7,158 hectáreas.

Rede Española de Reservas de Biosfera

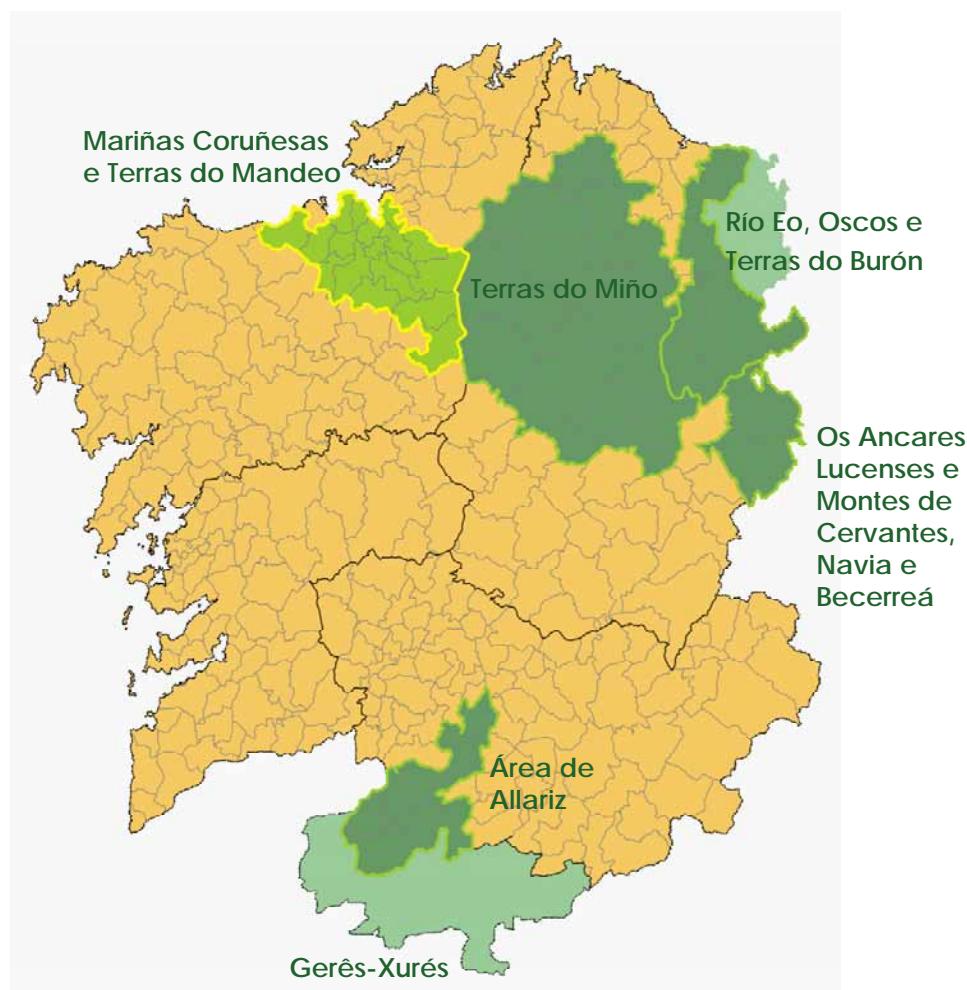
A Rede Española de Reservas de Biosfera está integrada polo conxunto das 47 Reservas de Biosfera que foron declaradas pola UNESCO. Se atopan distribuídas por 15 das 17 Comunidades Autónomas e tres delas son transfronteirizas, das cales unha é intercontinental.

Unha Rede de Reservas de Biosfera diferénciase dun simple grupo de Reservas en que conta cunha entidade independente de todas elas que da soporte ás accións comúns e asegura o seu funcionamento en Rede. Este papel é asumido, en España, polo Organismo Autónomo de Parques Nacionales (OAPN) do Ministerio de Agricultura, Alimentación e Medio Ambiente.

Reservas de Biosfera en Galicia

Galicia goza dun total de seis espazos recoñecidos polo Programa MaB como Reservas de Biosfera: **Área de Allariz**, en Ourense; **As Mariñas Coruñesas e Terras do Mandeo**, na Coruña; **Os Ancares Lucenses e Montes de Cervantes, Navia e Becerreá**, en Lugo; **O Río Eo, Oscos e Terras do Burón**, en Lugo; **Terras do Miño**, en Lugo, e Reserva da Biosfera Transfronteiriza **Xurés-Gerês**, en Ourense e Portugal.

Terras do Miño

- **Data de declaración:** 8 de novembro de 2002
- **Superficie:** 363.669 ha
- **Provincia:** Lugo
- **Concellos:** Ourol, O Valadouro, Muras, Alfoz, Mondoñedo, Abadín, Xermade, Vilalba, A Pastoriza, Riotorto, Guitiriz, Cospeito, Meira, Begonte, Rábade, Castro de Rei, Outeiro de Rei, Pol, Lugo, Friol, Castroverde, Guntín, O Corgo, Baralla, O Páramo e Láncara.

Se hai unha Reserva de Biosfera en España onde a auga é a protagonista absoluta do seus ecosistemas e hábitats esa é Terras do Miño, a primeira reserva declarada en Galicia e a sexta más grande en extensión de España.

En canto aos valores ecológicos, destacan as paisaxes de montaña coa Serra do Xistral e da auga cos ecosistemas fluviais e lagunares de Parga-Ladra-Támoga, con multitud de ríos e regatos que conflúen no río Miño, verdadeiro eixo vertebrador do territorio.

Na zona de maior extensión sitúanse a maioria dos núcleos de poboación, con actividades agrícolas, gandeiras e forestais, resultado do traballo conxunto da natureza e o ser humano ao longo dos séculos.

> Páxina web: <http://www.terrasdomiño.org>

Área de Allariz

- **Data de declaración:** 29 de xuño de 2005
- **Superficie:** 21.842 ha
- **Provincia:** Ourense
- **Concellos:** Allariz, Vilar de Santos, Rairiz de Veiga e A Bola.

A Reserva de Biosfera Área de Allariz está formada por unha ampla depresión morfotectónica por onde discorre o río Limia, rodeada dun reborde montañoso do que destaca na súa parte norte o macizo granítico de Allariz, por onde discorre encaixonado o río Arnoia. É un territorio fronteirizo entre as dúas rexións corolóxicas que existen na Península Ibérica, como son o mundo mediterráneo e o eurosiberiano.

A riqueza e variedade dos seus hábitats permite a existencia de alta diversidade faunística con especies de interese comunitario ou en perigo de extinción en España.

No ámbito da protección de elementos arqueolóxicos, etnográficos e culturais, xunto aos naturais, os concellos que componen a reserva incluiron como obxectivo fundamental dos seus plans de ordenación a conservación e mellora dos recursos naturais e patrimoniais, o mantemento dos ecosistemas e a protección de especies e hábitats.

> Páxina web: <http://www.areadeallariz.com/>

Os Ancares Lucenses e Montes de Cervantes, Navia e Becerreá

- **Data de declaración:** 27 de outubro de 2006
- **Superficie:** 53.664 ha
- **Provincia:** Lugo
- **Concellos:** Navia, Cervantes e Becerreá.

É a terceira das reservas da biosfera recoñecida en Galicia e é de gran interese desde o punto de vista bioxeográfico, dado que nela se atopa o límite entre dúas rexións, o extremo suroccidental da rexión Eurosiberiana e a rexión Mediterránea. É por elo que conviven no seu territorio especies de orixe septentrional e especies de afinidades mediterráneas. A isto hai que sumar as características orográficas da zona, con máis de 1.600 metros de desnivel entre o cauce do río Navia e o pico Mostallar, a intrincada rede hidrolóxica que drena o río Navia, a natureza dos materiais xeolóxicos e a variedade de formacións xeomorfolóxicas de orixe glaciar e fluvial.

Nos Ancares Lucenses atopamos un mosaico de hábitats naturais. Se trata dunha zona típica atlántica de alta e media montaña, na que destaca a presenza de importantes masas forestais. Asemade, podemos atopar medios agropastorais de grande interese ecolóxico, con especies de flora e fauna ligadas ás actividades tradicionais.

De todo isto se deduce que nos Ancares mantívose ao longo do tempo un equilibrio agrosilvopastoril, ao tempo que o aillamento xeográfico e a complexidade orográfica do territorio, favoreceron a persistencia dun medio natural ben conservado.

> Páxina web: <http://www.osancareslucenses.org/>

Río Eo, Oscos e Terras do Burón

- **Data de declaración:** 19 de xuño de 2007
- **Superficie:** 158.883 ha
- **Provincia:** Lugo e Asturias
- **Concellos:** Ribadeo, Trabada, A Pontenova, Ribeira de Piquín, A Fonsagrada, Baleira e Negueira de Muñiz (en Galicia) e Vegadeo San Tirso de Abres, Taramundi, Villanueva de Oscos, San Martín de Oscos e Santa Eulalia de Oscos (en Asturias)

O territorio da Reserva da Biosfera Río Eo, Oscos e Terras do Bourón atópase vertebrado en torno ás concas do río Eo e a súa desembocadura, xunto a pequenas concas costeiras cantábricas. Trátase da cuarta reserva declarada en Galicia e nela se poden atopar catro grandes unidades paisaxísticas:

- O litoral Cantábrico Occidental, representado polos ecosistemas mariños e costeiros.
- Os cauces fluviais, co río Eo como principal sistema fluvial da reserva.
- O estuario e desembocadura do río Eo, que integra unha grande diversidade de hábitats naturais e seminaturais, sendo os humedais marismeños e estuarinos os ecosistemas de maior singularidade polo seu estado de conservación.
- As serras e montañas, caracterizadas pola súa suavidade orográfica, na que predominan as formas redondeadas e escasamente abruptas, que debuxan profundos e umbríos vales.

> Páxina web: <http://www.xunta.es>

Gerês-Xurés

- **Data de declaración:** 27 de maio de 2009
- **Superficie:** 259.496 ha
- **Países:** España (Ourense) e Portugal
- **Concellos:** Lobios, Entrimo, Muiños, Calvos de Randín, Lobeira, e Bande (en Galicia), e Melgaço, Arcos de Valdevez, Ponte da Barca, Terras de Bouro e Motalegre (en Portugal)

Gerês-Xurés é a quinta das Reservas de Biosfera galegas, ubicada na Comunidade Autónoma de Galicia (España) e a Região Norte (Portugal), dous espazos divididos polas fronteiras, pero unidos polas características naturais e culturais. A súa declaración contribúe a consolidar a imaxe do Parque Tranfronteirizo Gerês-Xurés, creado entre o Parque Natural Baixa Limia Serra do Xurés e o Parque Nacional de Peneda Gerês en 1997, e formando así unha unidade ambiental de elevada biodiversidade.

Na súa paisaxe destaca a presenza de serras e montañas de cujos cumios baixan multitud de ríos xoves que verten as súas augas ao río Caldo e Salas, afluentes do río Limia, que no seu percorrido configuran unha espectacular paisaxe. A diversidade de hábitats, a variada flora, e a fisiografía singular da reserva permiten reunir no territorio condicións favorables para unha grande diversidade de fauna, todos eles de excepcional valor para a conservación da natureza.

> Páxina web: <http://www.reservabiosferageresxures.com/>

As Mariñas Coruñesas e Terras do Mandeo

- **Data de declaración:** 28 de maio de 2013
- **Superficie:** 116.724,3 ha
- **Provincia:** A Coruña
- **Concellos:** Abegondo, Aranga, Arteixo, Bergondo, Betanzos, Cambre, Carral, Coirós, Culleredo, Curtis, Irixoa, Miño, Oleiros, Oza-Cesuras, Paderne, Sada e Sobrado

A Reserva da Biosfera Mariñas Coruñesas e Terras do Mandeo sitúase no noroeste da comunidade autónoma galega, dentro da provincia de A Coruña, entre as rías do Burgo e Betanzos, conformado polas cuncas dos ríos Mero e Mandeo. O territorio inclúe zonas costeiras, vales litorais e serras interiores, estendéndose desde o litoral ata o límite coa provincia de Lugo, onde enlaza coa Reserva da Biosfera Terras do Miño.

Dentro do territorio atopánse diferentes paraxes naturais protexidas, praias e cantís, fermosas fragas e montes, lagoas e encoros ou tranquilas rías, pero ademais existe unha grande riqueza patrimonial e cultural, con construcións romanas, pazos, mosteiros, castros, igrexas ou castelos que relatan historias doutros tempos.

> Páxina web: <https://biosferamarinasbetanzos.wordpress.com/>

2

EXPOSICIÓN
“RESERVAS DA BIOSFERA”

Exposición “Reservas da Biosfera”

Exposición que xurde dunha colaboración entre a Oficina do Programa MaB en España e o CENEAM, que foi adaptada polo Grupo de Desenvolvemento Rural Mariñas – Betanzos no marco da presentación da candidatura da Reserva da Biosfera Mariñas Coruñesas e Terras do Mandeo. A mostra pretende dar unha visión global do que son as reservas da biosfera a través de 13 paneis onde se describe como son xestionados estes espazos, onde están situadas, que similitudes teñen entre elas, ou cales son as características da reserva coruñesa, entre outros moitos aspectos.

A exposición está dispoñible para a descarga desde a páxina web do CEIDA, pero tamén conta cunha versión impresa de carácter itinerante

PANEL 1. Rede Española de Reservas de Biosfera

Panel de presentación da exposición onde se recollen diferentes imaxes e aspectos característicos da Rede de Reservas da Biosfera e a súa distribución no estado español.

Disponible en:

<http://www.ceida.org/files/RBPanel2.jpg>

PANEL 2. Que son?

Panel que describe que son as reservas da biosfera e como se propoñen este tipo de espazos para a súa declaración.

Disponible en:

<http://www.ceida.org/files/RBPanel3.jpg>

AS RESERVAS DE BIOSFERA DE GALICIA

guía de recursos para profesorado

PANEL 3. Estrutura e funcións

Panel que explica a división que se fai dentro dunha reserva da biosfera para poder integrar á sociedade e o medio natural.

Disponible en:

<http://www.ceida.org/files/RBPanel4.jpg>

PANEL 4. Quen xestiona?

As reservas deben avanzar seguindo certas pautas comúns de respecto ao medio e á súa realidade socieconómica, e para que así sexa existe a figura do xestor da reserva. Este panel describe en que consiste esa xestión e cal é a responsabilidade desa figura.

Disponible en:

<http://www.ceida.org/files/RBPanel5.jpg>

PANEL 5. Beneficios

O modo de vida actual está esquilmando os recursos porque non vivimos de maneira sostible. Este panel amosa a cantidade de beneficios que podemos obter das reservas da biosfera, tanto as poboacións locais como os foráneos, actuando de forma responsable e respectuosa co entorno.

Disponible en:

<http://www.ceida.org/files/RBPanel6.jpg>

AS RESERVAS DE BIOSFERA DE GALICIA

guía de recursos para profesorado

PANEL 6. Auga... como protagonista

Panel que describe as reservas da biosfera onde o factor predominante é a auga, tanto pola súa presencia como pola súa ausencia.

Dispoñible en:

<http://www.ceida.org/files/RBPanel7.jpg>

PANEL 7. Alta montaña... o teito da península

Panel que contempla reservas da biosfera de alta montaña, con paisaxes moi características e formas de vida especialmente adaptadas a elas.

Dispoñible en:

<http://www.ceida.org/files/RBPanel8.jpg>

PANEL 8. Ambiente mediterráneo... de montaña

Panel que recolle as reserva da biosfera de media montaña, con modelos propios que unen tradicións herdadas e aspiracións de desenvolvemento.

Dispoñible en:

<http://www.ceida.org/files/RBPanel9.jpg>

AS RESERVAS DE BIOSFERA DE GALICIA

guía de recursos para profesorado

PANEL 9. Illas... xestión integrada

Panel onde se pode observar como as illas tamén son lugares privilexiados se xuntamos usos e conservación.

Disponible en:

<http://www.ceida.org/files/RBPanel10.jpg>

PANEL 10. Montaña cantábrica... tapiz verde

Panel que recolle as reservas da biosfera situadas na montaña cantábrica, con múltiples matices que as fan enormemente atractivas.

Disponible en:

<http://www.ceida.org/files/RBPanel11.jpg>

PANEL 11. Transfronterizas... natureza sen fronteiras

Panel que inclúe as reservas da biosfera que se atopan a cabalo entre varios países. Estas zonas deben integrarse e favorecer a cooperación entre ambos lados da fronteira.

Disponible en:

<http://www.ceida.org/files/RBPanel12.jpg>

AS RESERVAS DE BIOSFERA DE GALICIA

guía de recursos para profesorado

PANEL 12. O Programa MaB da UNESCO cumple 40 anos

Neste panel descubrimos como o programa MaB da UNESCO se adelantou á súa época poñendo en práctica o que denominamos “desenvolvimento sostenible”, establecendo unha nova maneira de entender a relación entre a sociedade e a natureza.

Disponible en:

<http://www.ceida.org/files/RBPanel13.jpg>

PANEL 13. A Reserva da Biosfera Mariñas Coruñesas e Terras do Mandeo

Panel que presenta a candidatura da reserva da biosfera Mariñas Coruñesas e Terras do Mandeo, que foi aprobada polo Comité MaB a finais do 2013.

Disponible en:

<http://www.ceida.org/files/RBPanel14.jpg>

SOLICITA A EXPOSICIÓN ITINERANTE

Se estás interesado en levar a exposición "Reservas da Biosfera" ao teu centro educativo, ponte en contacto co Equipo de Educación do CEIDA: educacion@ceida.org - 981630618

Máis información sobre o préstamo:

<http://www.ceida.org/educacion-divulgacion/exposiciones/exposiciones-emprestito.html>

Outras exposiciones

As exposicións itinerantes son ferramentas de divulgación que permiten ao CEIDA traspasar muros da súa sede e chegar a toda a comunidade educativa galega. Ademáis da exposición "Reservas da Biosfera", o programa conta con outras oito mostras que se poden solicitar de maneira gratuita durante un prazo de 3 semanas.

ÁREAS MARIÑAS PROTEXIDAS

Produce: CEIDA, Fundació Territori i Paisatge.

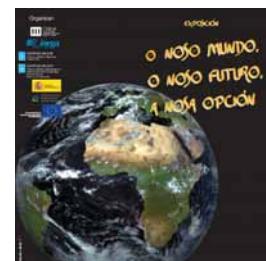
Descripción: durante séculos os seres humanos vimos servíndonos sen miramentos dos recursos que o mar nos ofrece, tanto extraendo alimentos e materiais como aproveitándonos do seu "ilimitado" poder de asimilación de residuos (vertidos, mareas negras, productos químicos, etc.). Nos últimos anos unha gran variedade de acordos a escala internacional veñen recoñecendo a necesidade de protexer os ecosistemas mariños. Áreas Mariñas Protexidas (AMPs) son unha das principais ferramentas de xestión das pesqueiras, ao que se engade a súa importancia na conservación da biodiversidade.

O NOSO MUNDO, O NOSO FUTURO, A NOSA OPCIÓN

Produce: CEIDA, Instituto Enerxético de Galicia.

Descripción: esta exposición está baseada no proxecto CLARITY - Acción Educativa por el Clima- pretende contribuír ao coñecemento do fenómeno do cambio climático, as súas causas e as respostas que se están propoñendo para facerlle fronte. CLARITY, deseñada en formato CD, é unha ferramenta que facilita a centros educativos, asociacións culturais, concellos e calquera outra organización interesada, a montaxe de súa propia exposición sobre cambio climático e a organización de actividades relacionadas..

AS RESERVAS DE BIOSFERA DE GALICIA

guía de recursos para profesorado

COIDANDO O NOSO MAR

Produce: CEIDA, Fundación Global Nature.

Descripción: exposición que pretende sensibilizar sobre o importante valor natural e a fraxilidade dos ecosistemas mariños, tendo en conta a incidencia das actividades humanas e os residuos que estas xeran; e descubrir as problemáticas que afectan ao litoral interrelacionandoas cos nosos patróns de consumo cotiá.

OPERACIÓN MONARCA

Produce: CEIDA,
Deputación da
Coruña.

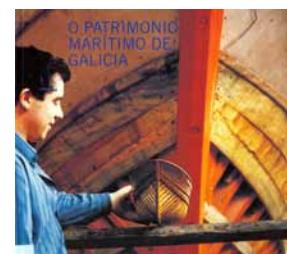
Descripción: un dos fenómenos mais abraiantes que nos ofrece a natureza galega, é unha visitante de alén do Atlántico: a bolboreta Monarca, que voa miles de quilómetros coas súas fráxiles ás, cruza o mar e nos visita cada outono cun sixilo que non fai honra a semellante fazaña. A chegada a Galicia desta bolboreta, espertou unha interesante iniciativa por parte do seu descubridor, o lepidopterólogo galego Eliseo H. Fernández Vidal, para poder obter máis datos sobre o arribo desta especie ás nosas costas: a Operación Monarca.

O PATRIMONIO MARÍTIMO DE GALICIA

Produce:

Federación
Galega pola
Cultura Marítima e Fluvial.

Descripción: Ao longo dos tempos, en todo o litoral de Galicia téñense desenvolvido actividades, oficios e modos de vida vencellados ao mar. Para pescar, transportar e, logo conservar, foi preciso construir barcos e despois portos para protexelos, así como edificios axeitados para transformar o peixe. Pero o mar é algo máis que reserva de peixe ou vía de comunicación. Este conxunto, que ben puideramos rotular como “Patrimonio Marítimo”, compón un verdadeiro tesouro con múltiples alfaias, case todas ameazadas ao día de hoxe.

PRESTIGE

Produce: CEIDA, Fundació Territori i Paisatge.

Descripción: a catástrofe ambiental do petroleiro Prestige, o 19 de Novembro do 2002 tinxiu de negro 2.900 km de costa de varios países. O seu impacto no medio natural e socioeconómico foi evidente, afectando a máis de 250.000 aves e obligando a cesar na súa actividade pesqueira a más de 30.000 persoas. Este tráxico suceso conmocionou á sociedade que reaccionou con valores como a solidariedade, a participación e a creatividade.

A exposición pretende dar a coñecer as consecuencias da catástrofe ambiental creada polo afundimento do Prestige e as problemáticas do actual modelo enerxético que domina na nosa sociedade.

RESERVAS DA BIOSFERA

Produce:

GDR Mariñas-Betanzos.

Descripción:

mostra sobre as Reservas da Biosfera creada polo Grupo de Desenvolvemento Rural "Mariñas – Betanzos" no marco da presentación da candidatura da Reserva da Biosfera das Mariñas Coruñesas e Terras do Mandeo.

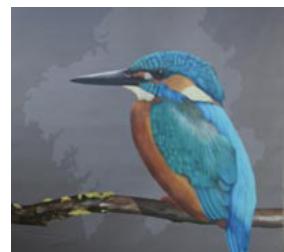
As reservas da Biosfera declaranse pola UNESCO no marco do Programa MaB (Home e Biosfera). A finais de 2012 había 563 reservas en 110 países. Teñen por finalidade harmonizar a conservación do patrimonio natural e cultura, e o desenvolvemento sostible da súa poboación.

AVES DE GALICIA

Produce: Xunta de Galicia.

Colabora:

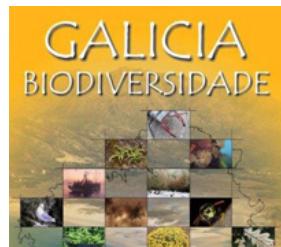
CEIDA

Descripción: a mostra pretende dar a coñecer as diferentes especies de aves que se poden atopar en Galicia e os diferentes tipos de hábitats da avifauna da nosa comunidade, co fin último de valorizar os recursos ornitológicos galegos e promover o gusto pola observación das aves, así como diversos consellos para aficionarse ao seu estudo e espertar unha actitude positiva.

AS RESERVAS DE BIOSFERA DE GALICIA

guía de recursos para profesorado

GALICIA, BIODIVERSIDADE

Produce: Xunta de Galicia.

Colabora: CEIDA

Descripción: exposición que pretende dar a coñecer a diversidade de especies animais e vexetais que se poden atopar en Galicia, os ecosistemas que habitan, e as múltiples formas de ameaza que poden afectar ás súas poboacións.

Nela atópanse as principais especies galegas de flora e fauna, as súas características, os factores que poñen en perigo a súa supervivencia e as ferramentas que existen hoxe en día para a súa protección. Tamén da a coñecer a importancia que ten a conservación das variedades xenéticas para a actividade humana, por exemplo, na alimentación, grazas á cría e cultivo de variedades galegas de maior calidade.

GALICIA, CONSERVANDO A NATUREZA

Produce: Xunta de Galicia.

Colabora: CEIDA

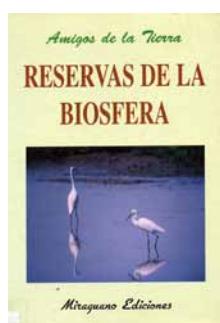
Descripción: mostra que pretende presentar ao gran público a diversidade e singularidade dos nosos espazos naturais protexidos, permite concienciar á poboación sobre a importancia da conservación do medio natural e o seu propio papel na preservación da natureza e das súas especies. Os/as visitantes pódense sorprender coa cantidade e diversidade de espazos protexidos declarados no territorio galego, a variedade e singularidade das especies animais e vexetais que poden atopar neles, entendendo o significado das figuras de protección e o que conlevan, co fin de desenvolver actitudes de responsabilidade fronte a conservación ambiental.

3

DOCUMENTOS

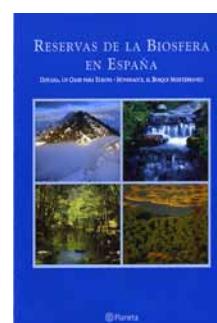
Bibliografía de interese

O CEIDA conta nas súas instalacións co Centro de Documentación Ambiental Domingo Quiroga. O seu funcionamiento é similar ao dunha biblioteca pública, pero os seus fondos están especializados en medio ambiente, sendo a educación ambiental, a conservación e o desenvolvemento sostenible as súas principais áreas temáticas. Moitos dos libros que a continuación se presentan están dispoñibles en préstamo ou descarga a través da rede para todos os docentes ou persoal dos centros educativos interesados.

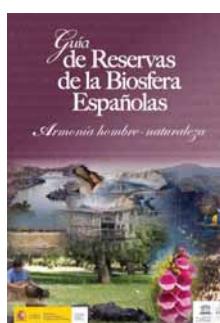
Reservas de la Biosfera

Autor: Luis Clemente Ortiz Isla (coord.).
Edita: Amigos de la Tierra
Ano: 1999
ISBN: 8478131892

Reservas de la biosfera en España

Edita: Planeta
Ano: 2007
ISBN: 9788497853743

Guía de reservas de la biosfera españolas: armonía hombre-naturaleza

Edita: OAPN
Ano: 2011
Versión electrónica:
<http://bit.ly/1MgaDGw>

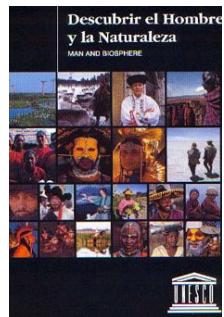

Red Mundial de Reservas del Biosfera: lugares de desarrollo sostenible

Autor: UNESCO.
Programa sobre el Hombre y la Biosfera.
Edita: UNESCO
Ano: 2001
ISBN: 9789290891673

AS RESERVAS DE BIOSFERA DE GALICIA

guía de recursos para profesorado

Descubrir el hombre y la naturaleza: Man and Biosphere

Autor: UNESCO

Edita: EDP Editores

Año: 2011

ISBN: 8467410213

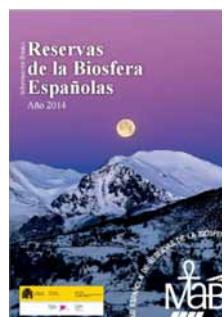

Catálogo de experiencias demostrativas en las reservas de biosfera españolas

Edita: OAPN

Año: 2009

Versión electrónica:
<http://bit.ly/1NHqMYF>

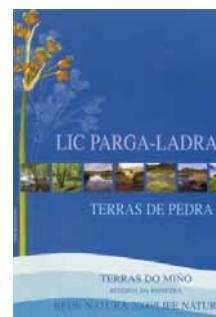

Reservas de la biosfera españolas: información básica

Edita: Ministerio de Agricultura, Alimentación y Medio Ambiente

Año: 2014

Versión electrónica:
<http://bit.ly/1P6OXwM>

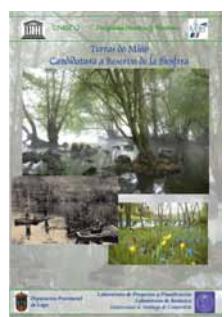

LIC Parga-Ladra-Támoga: terras de pedra e auga

Edita: Deputación Provincial de Lugo.

Año: 2005

ISBN: 8481923192

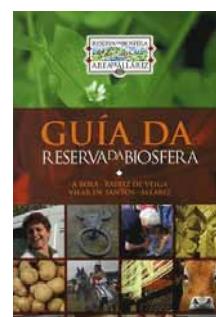
Terras do Miño: candidatura a reserva de la biosfera

Autores: R. Crecente Maseda, P. Ramil-Rego

Edita: INCLUDES, Deputación de Lugo

Año: 2002

Versión electrónica:
<http://bit.ly/1FRmANZ>

Guía da reserva da biosfera: A Bola, Rairiz de Veiga, Vilar de Santos, Allariz

Edita: Asociación da Reserva da Biosfera Área de Allariz

Año: 2008

AS RESERVAS DE BIOSFERA DE GALICIA

guía de recursos para profesorado

Fauna de Os Ancares Lucenses: descubre la fauna de la reserva

Edita: Deputación de Lugo
Versión electrónica:
<http://bit.ly/1KkG0io>

Flora de Os Ancares Lucenses: descubre la flora de la reserva

Edita: Deputación de Lugo
Versión electrónica:
<http://bit.ly/1KvS6qp>

Rutas de senderismo: descubre las mejores rutas de la reserva

Edita: Deputación de Lugo
Versión electrónica:
<http://bit.ly/1QLbsbK>

Propuesta de Reserva de la Biosfera Río, Eo, Oscos e Terras do Burón

Edita: Xunta de Galicia, Gobierno de Asturias.
Versión electrónica:
<http://bit.ly/1NHE1IN>

Propuesta para la creación de la Reserva de la Biosfera Transfronteriza Gerês/Xurés

Edita: Xunta de Galicia, ICNB
Versión electrónica:
<http://bit.ly/1KkHMQy>

Propuesta de Reserva de Biosfera Mariñas Coruñesas e Terras do Mandeo

Edita: Asociación de Desenvolvimento Rural Mariñas-Betanzos
Año: 2012
Versión electrónica:
<http://bit.ly/1NHEJWw>

AS RESERVAS DE BIOSFERA DE GALICIA

guía de recursos para profesorado

Reserva de Biosfera MCeTM (aplicación móvil)

Produce: Reserva da Biosfera Mariñas Coruñesas e Terras do Mandeo
Versión electrónica:
Itunes: <http://apple.co/1P7yCul>
Android: <http://bit.ly/1QM2Jry>

Biodiversidade na Reserva de Biosfera Mariñas Coruñesas e Terras do Mandeo

Edita: Reserva da Biosfera Mariñas Coruñesas e Terras do Mandeo
Versión electrónica:
<http://bit.ly/1RTNtKA>

Lámina sobre as principais especies exóticas na reserva da biosfera Mariñas Coruñesas e Terras do Mandeo

Produce: Reserva da Biosfera Mariñas Coruñesas e Terras do Mandeo
Versión electrónica:
<http://bit.ly/1RTNApz>

AS RESERVAS DE BIOSFERA DE GALICIA

guía de recursos para profesorado

4

VÍDEOS

Vídeos na rede

Selección de vídeos disponibles a través da Rede que se poden emplegar como manterial complementario para traballar nas aulas.

El ser humano y la naturaleza
<http://bit.ly/1OYX8LC>

Red Española de Reservas de la Biosfera
<http://bit.ly/1nhq4oO>

Terras do Miño
<http://bit.ly/1iBEqjp>

Exploradores das Terras do Miño
<http://bit.ly/1iUmW0V>

Reserva da Biosfera Área de Allariz
<http://bit.ly/1KqmldQ>

Os Ancares Lucenses
<http://bit.ly/1Kw4vuk>

AS RESERVAS DE BIOSFERA DE GALICIA

guía de recursos para profesorado

Río Eo, Oscos y Tierras de Burón: tierra de futuro
<http://bit.ly/1LC8eCZ>

Reserva da Biosfera Transfronteiriça Gerês-Xurés
<http://bit.ly/1FkCO7m>

Reserva de la Biosfera As Mariñas Coruñesas e Terras do Mandeo
<http://bit.ly/1OjcuNT>

FONOTECA CEIDA

O Centro de Documentación do CEIDA conta cunha colección de películas e documentais en préstamo que están a disposición de todos os centros educativos galegos sobre unha gran variedade de temáticas ambientais.

Infórmate en: documentacion@ceida.org - 981 630 618

5

DIRECTORIO DE EQUIPAMENTOS

Directorio de equipamentos

Os equipamentos de educación ambiental constitúen unha ferramenta para a conservación e a mellora do medio natural, así como un recurso eficaz para a divulgación do valores deste patrimonio. Neste apartado recóllese un directorio dos equipamentos presentes nas seis reservas da biosfera galegas.

Reserva da Biosfera Terras do Miño

AULA DA NATUREZA DA SERRA DE MEIRA (Meira)
618 679 632 - 982 104 090
turismo@concellodemeira.com

AULA DA NATUREZA TREVIA (Lugo)
982 265 205
treviaeducacionambiental@cetrogalen.com
www.centrogalen.com

AULA FORESTAL DE SAN XOAN DE LAGOSTELLE (Guitiriz)
606 400 599

CASA DOS MOSAICOS (Lugo)
982 251 658
lugoturismo@concelodelugo.org

CASA-MUSEO DE VÍCTOR CORRAL
(Begonte)
982 398 041

CENTRO DE ARTESANÍA E DESEÑO - CENTRAD (Lugo)
982 210 066
info.centrard@deputacionlugo.org

AULA DA NATUREZA DO VERAL
(Lugo)
982 294 066
conservacion.natureza.lugo@xunta.es

AULA DO PARQUE EÓLICO EXPERIMENTAL SOTAVENTO
(Xermade)
981 563 777
www.sotaventogalicia.com

BELÉN ELECTRÓNICO DE BEGONTE
982 396 143
info@concellobegonte.es

CASA DAS ÍNSUAS (Rábade)
630 948 293
custodiadoterritorio@gmail.com
<http://casadasinsuas.blogspot.com.es/>

CENTRO ARQUEOLÓXICO SAN ROQUE (Lugo)
982 251 658 - 982 297 347
lugoturismo@concelodelugo.org

AS RESERVAS DE BIOSFERA DE GALICIA

guía de recursos para profesorado

CENTRO DE INTERPRETACIÓN

AVIFAUNA (Outeiro de Rei)

982 242 053

avifauna@avifauna.net

www.avifauna.net

CENTRO DE INTERPRETACIÓN DA

MURALLA (Lugo)

982 251 658

lugoturismo@concellodelugo.org

www.lugo.es

CENTRO DE INTERPRETACIÓN DO

CAMIÑO NORTE (Mondoñedo)

982 521 418

cinorte@xacobeo.com

CENTRO DE INTERPRETACIÓN DO

RÍO EO (Baleira)

982 355 243 - 982 354 059

[www.concellobaleira.es](http://concellobaleira.es)

CENTRO OLEIRO DE BONXE

(Outeiro de Rei)

982 242 053 - 646513856

pepabonxe@gmail.com

<http://pepabonxe.blogspot.com.es>

CONXUNTO ETNOGRÁFICO DO

MAZO DE SANTA COMBA (Lugo)

982 227 812

terrasdomino@deputacionlugo.org

www.museomazodesantacomba.org

CENTRO DE INTERPRETACIÓN DA

LAGOA DE COSPEITO (Cospeito)

982 520 001

lagunadecospeito@hotmail.com

<http://lagunadecospeito.blogspot.com.es>

CENTRO DE INTERPRETACIÓN DA

PREHISTORIA (Mondoñedo)

982 524 003

concellodemondonedo@yahoo.es

CENTRO DE INTERPRETACIÓN DO

CAMIÑO PRIMITIVO (Lugo)

982 222 673

cillugo@xacobeo.org

CENTRO DE INTERPRETACIÓN

TERRAS DO MIÑO (Lugo)

982 227 812 - 982 305 930

terrasdomino@deputacionlugo.org

www.terrasdomino.deputacionlugo.org

CENTRO ARQUEOLÓXICO SAN

ROQUE (Lugo)

982 251 658 - 982 297 347

lugoturismo@concellodelugo.org

DOMUS DO MITREO - CASA DO

SABER (Lugo)

982 251 658 - 982 821 513

lugoturismo@concellodelugo.org

FINCA GALEA (Alfoz)

656 663 351

fincagalea@kamex.es

www.fincagalea.es

AS RESERVAS DE BIOSFERA DE GALICIA

guía de recursos para profesorado

**FORTALEZA DO MARISCAL PARDO
DE CELA- CASTRO DE OURO** (Alfoz)
982 558 581
turismoalfoz@gmail.com

**MUSEO CATEDRALÍCIO E
DIOCESANO** (Mondoñedo)
982 521 779 - 626 291 551
pdvill7@yahoo.es

**MUSEO DA FORTALEZA DE SAN PAIO
DE NARLA** (Friol)
982 375 156
xerencia@museolugo.org
www.museolugo.org

MUSEO DIOCESANO CATEDRALÍCIO
(Lugo)
982 220 466 - 982 231 038
exposicionscatedraldelugo@gmail.com
www.diocesisdelugo.org/museo

**MUSEO INTERACTIVO DA HISTORIA
DE LUGO** (Lugo)
982 297 446 - 982 251 347
lugoturismo@concellodelugo.org

OFICINA DE TURISMO (Lugo)
982 231 361
oficina.turismo.lugo@xunta.es

OFICINA MUNICIPAL DE TURISMO
(Guitiriz)
982 370 109
turismo@concelloddeguitiriz.com

MARCELLE NATUREZA (Outeiro de Rei)
982 160 211
info@marcellenatureza.com
www.marcellenatureza.com

**MUSEO ARQUEOLÓXICO DO
CASTRO DE VILADONGA** (Castro de Rei)
982 314 255
museo@aaviladonga.es
www.aaviladonga.es

**MUSEO DE ARQUEOLOXÍA E
PREHISTORIA** (Vilalba)
982 511 383
museo@museovilalba.org
www.museovilalba.org

**MUSEO INTEGRADO DE
MAQUINARIA AGRÍCOLA CLÁSICA**
(Láncara)
619 389 069

MUSEO PROVINCIAL DE LUGO
982 242 112
xerencia@museolugo.org
www.museolugo.org

**OFICINA DE INFORMACIÓN
TURÍSTICA** (Mondoñedo)
982 507 177
modonedoturismo@yahoo.es

OFICINA MUNICIPAL DE TURISMO
(Meira)
618 679 632 - 982 104 090
turismo@concellodemeira.com

SALA PORTA MIÑÁ (Lugo)
982 251 658
lugoturismo@concellodelugo.org

SANTA EULALIA DE BÓVEDA (Lugo)
982 160 124

Área de Allariz

ALDEA DE SAA (Vilar de Santos)
988 465 883
concello@vilardesantos.com
www.vilardesantos.com

OFICINA DE TURISMO MUNICIPAL
(Allariz)
988 442 008
informacion@allariz.com
www.allariz.com

MUSEO ETNOGRÁFICO DA LIMIA
(Vilar de Santos)
988 465 883 - 988 465 872
patronato@museodalmia.com
www.museodalmia.com

CENTRO INTERPRETACIÓN ALDEA
ETNOGRÁFICA DE CONGOSTRO
(Rairiz de Veiga)
988 465 552
adlrairizdeveiga@gmail.com
www.rairizdeveiga.es

ALDEA RECUPERADA DE SAUMEDE
(A Bola)
www.concelloabola.es

CENTRO DE EDUCACIÓN
AMBIENTAL O REXO (Allariz)
988 440 859
www.allariz.com

Os Ancares Lucenses

PALLOZA - MUSEO CASA DO SESTO
(Cervantes)
626 738 855 - 630 411 518
isolina@pallozamuseocasadosesto.com
www.pallozamuseocasadosesto.com

AULA DA NATUREZA DE ANCARES
(Cervantes)
982 294 066 (Servizo de Conservación da Natureza, Xunta de Galicia)
conservacion.natureza.lugo@xunta.es

CENTRO DE INTERPRETACIÓN DA
RESERVA DA BIOSFERA - PALLOZA
CERVANTES (Cervantes)

CENTRO DE INTERPRETACIÓN DA
RESERVA DA BIOSFERA (Becerreá)
982 360 004

Río Eo, Oscos e Terras de Burón

OFICINA DE TURISMO DE RIBADEO
982 128 689
turismo@ribadeo.org
<http://turismo.ribadeo.gal/>

CENTRO DE INTERPRETACIÓN
DO RÍO EO E DO BOSQUE DE A
MARRONDA (Baleira)

AULA DA NATUREZA CASA DA RÍA
(Ribadeo)
982 128 128

MUSEO ETNOGRÁFICO A
FONSAGRADA
982 340 507
<http://museodafonsagrada.org/>

Gerês-Xurés

CENTRO DE INTERPRETACIÓN DO
PARQUE NATURAL BAIXA-LIMIA
(Lobios)
988 448 048 988 448 181
parque.natural.xures@xunta.es

CENTRO DE INTERPRETACIÓN
“AQUAE QUERQUENNAE” - VÍA
NOVA (Bande)
988 444 401
aquae@telefonica.net
<http://www.fundacionaqvianova.com>

MUSEO NUMISMÁTICO (Lobios)
988 488 000

Mariñas Coruñesas e Terras do Mandeo

AULA DA NATUREZA DE CRENDES
(Abegondo)
981 647 909
aula.natureza@abegondo.es
www.abegondo.es

SELVA LUPI (Abegondo)
981 669 066 - 653 906 060
selvalupi@hotmail.com
www.selvalupi.com

ALBERGUE XUVENIL DE GANDARÍO
(Bergondo)
981 791 252
albergue.gandario@xunta.es
<http://xuventude.xunta.es/albergue-residencia-xjuvenil-gandario.html>

PARQUE DO PASATEMPO (Betanzos)
981 773 698
www.betanzos.net

ECO-MUSEU DE COSTA DE ÉGOA
(Carral)
981 672 580 - 981 613 520
educacion@concellocarral.com
www.concellocarral.com

AULA DA NATUREZA JUAN LAMBREYE (Culleredo)
981 665 597
www.culleredo.es

CENTRO DE FORMACIÓN E INTERPRETACIÓN DOS VALORES ETNOGRÁFICOS DO MANDEO
(Curtis)
981 000 000
teixeiro@riomandeo.com
<http://teixeiro.riomandeo.com>

A CASA DAS ABELLAS. CENTRO DE DIVULGACIÓN APÍCOLA
(Abegondo)
630 069 635
casadadasbellas@gmail.com
<http://www.casadadasbellas.com>

AULA DE NATUREZA MUIÑO VELLO
(Arteixo)
981 600 009 - 981 647 146
educacion@arteixo.org
<http://www.arteixo.org>

OBSERVATORIO ORNITOLÓXICO DE BERGONDO
981 791 252 (concello)
www.riomandeo.com

CENTRO DE INTERPRETACIÓN E RECEPCIÓN DE VISITANTES DO XACEMENTO ROMANO (Cambre)
981 656 217
museo@cambre.org
<http://www.cambre.org>

AULA DA NATUREZA DO RÍO CHELO
(Coirós)
981 000 000
chelo@riomandeo.com
<http://chelo.riomandeo.com>

MUSEO DOS MUIÑOS DE MARÉ
(Culleredo)
981 665 597
servizosmultiples@gmail.com

AS RESERVAS DE BIOSFERA DE GALICIA

guía de recursos para profesorado

AULA DO MAR. CENTRO DE RECEPCIÓN DE VISITANTES DO MONUMENTO NATURAL COSTA DEXO-SERANTES (Oleiros)
981 630 618
www.ceida.org/costadexo/index.php/centro-de-visitantes.html

GRANXA HORTO OS REGOS
(Oleiros)
981 610 000
www.oleiros.org

GRANXA-ESCOLA CASA DO QUEIXO (Sobrado dos Monxes)
981 195 729 - 650 955 265 -
650 955 260
info@casadoqueixo.com
www.casadoqueixo.com

CENTRO DE EXTENSIÓN UNIVERSITARIA E DIVULGACIÓN AMBIENTAL DE GALICIA - CEIDA (Oleiros)
981 630 618
ceida@ceida.org
www.ceida.org

OBSERVATORIO ORNITOLÓXICO DE PADERNE
981 797 001 (concello)
www.riomandeo.com